

Dr. Milivoj Redep
Fakultet organizacije i informatike
Varaždin

UDK: 663.2(497.13)
Izvorni znanstveni rad

Vinogradarstvo u Varaždinskoj županiji početkom 20. stoljeća¹

Analizom statističkih podataka i godišnjih županijskih izvješća dobiven je uvid u procese obnove vinograda u Varaždinskoj županiji početkom 20. stoljeća. Kako je koncem 19. stoljeća filoksera uništila vinograde, to se prišlo njihovoj obnovi na osnovi američke loze. Djelovanje čitavog niza činioca uzrokovalo je da se površine pod vinogradima nikad nisu vratile na brojku iz 19. stoljeća prije napada filoksere, a procesi u gospodarstvu istovremeno su sveli ovu granu poljoprivredne proizvodnje u realne okvire koji su odgovarali uvjetima i položaju vinogradarstva u Varaždinskoj županiji, odnosno Hrvatskoj i Slavoniji.

Ključne riječi: Varaždinska županija, vinogradarstvo, filoksera, američka loza.

Uzgoj vinove loze imao je na području Varaždinske županije² višestoljetnu tradiciju.

To se može zaključiti iz niza dokumenata u kojima se spominju problemi vezani za vinogradarstvo³ a iz kojih proizlazi da je to bilo područje gdje je vinova loza bila

¹Ovaj rad izrađen je u okviru projekta "Gospodarstvo Varaždinske županije na prijelazu 19. u 20. stoljeće" (5-02-023) financiranom od Ministarstva znanosti, tehnologije i informatike Republike Hrvatske, a može se smatrati nastavkom rada: Bojanić, Kero, Redjep, Žugaj: "Karakteristike vinogradske proizvodnje Varaždinske županije krajem 19. stoljeća" Zbornik radova FOI-e Varaždin 5/1981. str. 27-63.

²Varaždinska županija smjestila se u sjeverozapadnom dijelu Hrvatske i Slavonije, a bila je jedna od 8 hrvatsko-slavonskih županija nakon definitivnog prisjedinjenja Vojne krajine 1881. godine. Ukupnu površinu od 2.521 km² nastanjivalo je prema popisu iz 1900. godine 280.859 stanovnika, što je činilo prosječnu gustoću od 111 stanovnika na 1 km² po čemu je bila najgušće naseljeno područje Hrvatske i Slavonije. U njezinu sastavu nalazili su se upravni kotarevi: Ivanec, Klanjec, Krapina, Ludbreg, Pregrada, Varaždin i Zlatar, dok je sam grad Varaždin imao poseban status.

³Problemi koji su bili značajni za vinogradarstvo Hrvatske i Slavonije, a time i Varaždinske županije, mogu se svesti na 2 glavna pravca: 1) Razrješenje tzv. "gornjih vinograda". Prema zakonskom članku VI iz 1836. godine bile su u § 2 određene gorne zemlje: "Vinogorje (gorice) zovu se pako takovo strane, koje su uz naročitu dozvolu vlasteoskom lozom zasađene i od kojih je vlastelin dosada pobirao devetinu ili mjesto nje desetinu, ili gornicu ili njezinu takminu (ekvivalent). Drugo to zemljište, ako i jest vinovom lozom zasađeno ali inače nema ova svojstva, nesmiye se podnipošto brojiti u vinogorje, već samo u vrtove". Vežić M.: "Urbar Hrvatsko-slavonski" Zagreb, 1882. str. 269. Pokušaj rješanja pitanja vinograda bio je 5 godina iza ukinuća kmetstva, tj. 1853. godine, ukaznim zakonom (Patentom). "Ukazni zakon (patent) od godine 1853. nalazio

značajna kultura u strukturi poljoprivrede, a samim tim i narodnog gospodarstva.

Za određivanje mjesta i uloge vinogradske proizvodnje u Varaždinskoj županiji moramo se detaljnije osvrnuti na površine koje su se nalazile pod vinovom lozom⁴. Kod toga moramo napomenuti da ovdje nalazimo 3 kategorije površina, i to:

1. površine na kojima se javlja puni prinos,
2. površine na kojima je uslijed raznih razloga (bolesti, vremenske nepogode i sl.) došlo do smanjenog prinosa,
3. površine bez prinosa.

Podaci o površinama pod vinovom lozom pokazuju slijedeće kretanje: (5 godišnji prosjek⁵, površina⁶ u jutrima).

je na dva osnovna rješenja za likvidaciju zamršenog pitanja gornih vinograda i uopće gornih zemalja, tj. parcela koje su bile u rukama seljaka. Oba rješenja išla su u korist vlastelina. Prvo rješenje bilo je u tome, da je zakon predvidio široke mogućnosti da vlastelin otme takve zemlje iz ruku seljaka, time što će ih od seljaka "nazad otkupiti", tj. novcem isplatiti ono što je dobio u novcu od seljaka kao i ulaganja seljaka u tu zemlju. Drugo je rješenje bilo da one zemlje, koje su imale takve uvjete koje je zakon propisao te se nisu mogle više oduzeti seljaku, seljaci steknu vlasništvo time što će ih sada iznova po drugi put kupiti; tj. što će gorna podavanja prestati, kad seljak za njih uplati jedanput za uvijek određeni iznos novca. Prema odnosu vlastelina i seljaka prema pojedinim parcelama zakon je svrstao gorne zemlje u dvije kategorije: u prvu kategoriju gornih zemalja i vinograda ušle su one zemlje koje je vlastelin imao pravo "nazad otkupom" da ih stekne, da gurne seljaka obrađivača s njih isplativši seljaku onu sumu što je od seljaka primio kao kupovinu prava sadenja i ulaganja; u drugu kategoriju gornih zemalja i vinograda ušle su one zemlje koje vlastelin nije mogao više ponovo steći i uključiti u svoj posjed i nije mogao da makne seljaka obrađivača s njih, nego je seljak obrađivač, ako je htio da se rješi gornice jedanput za uvijek, mogao platiti sa svoje strane vlastelinu otkup gornice." Mirković, M.: Predgovor za knjigu Stojsavljević, B.: "Gornjaci" JAZU, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, knjiga 9, Zagreb, 1959. st. XIII-XIV. Ovo pitanje razrješavalo se čitavu drugu polovicu 19. stoljeća pa i u 20.-tom što je svakako imalo odraz na stanje vinogradarske proizvodnje u Hrvatskoj i Slavoniji kao Varaždinskoj županiji. 2) Pojava filoksere i njezine posljedice na vinogradsku proizvodnju, tj. potpuno uništenje vinograda kao i njihova obnova na američkoj lozi kao podlozi a o čemu će biti više riječi u tekstu ovog rada.

⁴Podaci o svim bitnim karakteristikama vinogradarstva prate se od 1885. godine kad su uvedeni redovni godišnji izvidi o stanju ratarske proizvodnje (u što je bilo uključeno i vinogradarstvo) a što se može smatrati zaslugom M. Zoričića koji je 1875. godine došao na čelo Kraljevskog zemaljskog statističkog ureda u Zagrebu gdje je ostao sve do svoje smrti 1912. godine i koji je u tom vremenu objavio niz vrijednih statističkih radova iz kojih se može dobiti uvid u čitav niz društvenih i gospodarskih značajki onog vremena.

⁵Iako se radi o razmatranju stanja vinogradarstva početkom 20. stoljeća, naveli smo i podatke iz konca 19. stoljeća kako bi se što jasnije vidjele katastrofalne posljedice pojave filoksere.

⁶Površine se odnose na vinograde u punom i smanjenom prinosu, dok su izuzete površine bez prinosa.

Razdoblje (5 godišnji prosjek)	Površina u jutrima
1886 - 1890	15995
1891 - 1895	8032
1896 - 1900	3547
1901 - 1905	6569
1906 - 1910	8879

Iz ovih podataka jasno se vidi naglo smanjenje prinosa pod vinovom lozom do početka 20. stoljeća. To je očigledna posljedica pojave filoksera koja je i na ovom području drastično smanjila, odnosno uništila vinograde⁷. Kako se je zaraza filokserom brzo širila, o čemu svjedoče brojni izvještaji, to je kr. veliki župan Radoslav pl. Rubido-Zichy pokrenuo akciju da se osnuje filokserno povjerenstvo Županije varaždinske, to je i učinjeno odlukom Županijske skupštine od 24. studenog 1887. godine. Ovo povjerenstvo je odmah počelo djelovati tako da je od godine 1891. - do 1900. godine vinogradarima Varaždinske županije podijelilo preko 50.000 trsnih cjepova, do 300.000 korenjaka i oko 1.000.000 reznika američke loze, te izdalo knjigu "Američka loza jedini spas vinograda" i besplatno podijelilo knjižicu "Trsna plijesan".

U tom desetljeću filokserno povjerenstvo je organiziralo javna predavanja i praktične poduke o cijepljenju loze u suho i zeleno, dijelilo posebne noževe za cijepljenje a najuspješnije vinogradare nagrađivalo i novčanim nagradama.

Početak 20. stoljeća počinju se javljati rezultati obnove vinograda na američkoj podlozi, što se odrazilo u stalnom rastu površina zasadenih na američkoj podlozi.

Razdoblje	Bilo je prosječno godišnje jutara pod američkom lozom
1897 - 1900	3874
1901 - 1904	6983
1905 - 1908	8362
1909 - 1912	9713

Iz ovih podataka vidljiva je tendencija stalnog rasta površine pod vinovom lozom, iako se moglo predvidjeti da površine obnovljenih vinograda neće dostići površine koje

⁷Već negdje godine 1882. pojavili su se prvi tragovi filoksera u području županije varaždinske, i to u kotaru Klanjačkom. Od tog doba razširivala sa filoksera sve većma po županiji varaždinskoj." Izvješće upravnog odbora i kr. podžupana županije varaždinske za vrijeme od 1. siječnja do 31. prosinca 1900. Varaždin, 1901, str. 97-98 (IŽV).

su bile prije pojave filoksere⁸

Početak 20. stoljeća već je obnovljen najveći dio vinograda, tj. onih površina koje su bile namijenjene ponovnoj proizvodnji vina, dok se jedan dio uništenih vinograda nije više nikad ni namjeravalo obnavljati, već je korišten za druge kulture, odnosno čak se i ostavljao zapušten. Uz vinograde na podlozi američke loze u prvom desetljeću 20. stoljeća nalazimo i manje površine pod domaćom lozom, oko 10 % ukupnih vinogradskih površina⁹

Kao što smo spomenuli obnova se vršila na osnovi američke loze a u čemu je veliko ulogu imalo filokserno povjerenstvo Županije varaždinske. Tako je od godine 1900.-1905. raspodijeljeno vinogradarima 344.047 komada razne loze ili 68.809 komada prosječno godišnje. Od toga je bilo trsnih cjepova 78.342 ili 15.668 prosječno godišnje, korenjaka 138.854 ili 27.771 prosječno godišnje te reznika američke loze 126.850 ili 25.370 prosječno godišnje. Istovremeno je u županijskom lozištu u Varaždinu¹⁰ proizvedeno 299.950 reznika američke loze ili 59.990 prosječno godišnje te 390.005 cijepljenih reznika, odnosno 78.001 prosječno godišnje. Tako se proizvedena podloga raspodjeljivala vinogradarima uz simboličnu naknadu, što je vidljivo i iz činjenice da je za sve podijeljene podloge u petogodišnjem razdoblju filokserno povjerenstvo ubralo svega 13.593 kruna ili 2.719 kruna prosječno godišnje. To je u velikoj mjeri doprinijelo da se vinogradarstvo Varaždinske županije oporavilo nešto brže nego što je to slučaj u ostalim Hrvatsko-Slavonskim županijama¹¹.

U Hrvatskoj i Slavoniji je u razdoblju 1901.-1910. na vinogradarske površine otpadalo oko 1 % ukupnog produktivnog tla, dok je u istom razdoblju u Varaždinskoj županiji zastupljenost ove kulture bila nešto veća i iznosila je oko 2.5 % ukupnih obradivih površina. To govori o nešto većoj ulozi vinogradarstva u gospodarstvu Varaždinske županije nego što je to bio slučaj za cijelu Hrvatsku i Slavoniju.

Vinogradarstvo se često spominjalo kao jedna od najznačajnijih grana gospodarstva, no ovdje želimo naglasiti da vinogradarstvo i proizvodnja vina i nisu imali takvu ulogu kako bi se po nekim zapisima suvremenika moglo zaključiti. Ako usporedimo ukupnu

⁸Prije pojave filoksere u Varaždinskoj županiji pod vinogradima se nalazilo ukupno 19035 jutara. "Svo vinogradarsko tlo neće biti nikada regenerovano s razloga toga, što već do sada regenerovani vinogradi rode više vina nego su rodili svi vinogradi županije varaždinske prije filokserne zaraze; drugo s razloga toga, što bi hiperprodukcija vina cieniu vina tako snizila da se utržkom vina troškovi oko obrađivanja vinograda nikako ne bi mogli pokriti; izuzev dakako vinogradarstvo seljačko, s kojim su sasma neznatni izdaci skupčani." IVŽ 1906. str. 136-7.

⁹Starih vinograda imade još u području občine Ludbreg i Rasinja kotora Ludbreg" IVŽ, 1910, str. 147.

¹⁰Filokserno povjerenstvo raspolagalo je županijskim lozištem koje je zahvaćalo 3.3 jutara a bavilo se proizvodnjom cijepljenih reznika i reznika američke loze.

¹¹Nema dvojbe, da je proces regeneriranja dugo trajao i da je s početka sporo napredovao, no zato sada vinogradarstvo napreduje silnim koracima... " (IVŽ 1907. str. 131.)

vrijednost ratarske proizvodnje i samo vinogradarske, vidjet ćemo da je u cjelokupnoj Hrvatskoj i Slavoniji ukupna vrijednost ratarske proizvodnje iznosila prosječno godišnje u razdoblju 1901.-1905. 320.900.000 kruna, a u razdoblju 1906.-1910. 454.335.000 kruna, dok je istovremeno ukupna vrijednost vinogradarske proizvodnje iznosila u razdoblju 1901.-1905. 17.933.374 kruna, a u razdoblju 1906.-1910. 23.599.020 kruna, što je iznosilo 5.6 % odnosno 5.2 % ukupne vrijednosti ratarske proizvodnje. To jasno ukazuje da vinogradarstvo u poljoprivrednoj proizvodnji i nije imalo toliko značenje kakvo mu je pripisivano.

U istim razdobljima u Varaždinskoj županiji taj postotak vrijednosti vinogradarstva u odnosu na cjelokupnu ratarsku proizvodnju bio je nešto viši i iznosio je u razdoblju 1901.-1905. god. 8.34 % a u razdoblju 1906.-1910. godine 9.7 %, što ukazuje na nešto veće relativne vrijednosti vinogradarske proizvodnje u odnosu na cjelokupnu ratarsku proizvodnju¹².

Jasno da vinogradarska proizvodnja pokazuje velike oscilacije, što je rezultat djelovanja vremenskih uvjeta kao i pojave bolesti u većem ili manjem intenzitetu, pa je tako 1908. godine proizvedeno 147.000 hektolitara, a 1910. godine svega 42.000¹³

¹²Samu rentabilnost jedne i druge proizvodnje teško je izračunati jer ne raspolažemo podacima o troškovima po jedinici površine. Zato uzimanje samo ostvarene vrijednosti po jednom jutru ne daje dobar podatak jer ne vodi računa o ostvarenim troškovima (radne snage i sredstava) a koji su u vinogradarskoj proizvodnji znatno viši nego što je to slučaj u ratarskoj proizvodnji, iako nam i to može poslužiti za utvrđivanje određenih odnosa.

¹³Vinogradima nije ugađalo ni vrijeme mjeseca rujna. Kraj kišovita i hladna vremena cijelog gotovo mjeseca slabo je grožđe zorilo, a počelo je kraj velike vlage i čestih magla još i hametice gnjiti. Povrh toga napali su u vinograde i miševi, te muhe, ose, stršenovi i drugi kukci, tako da su vinogradari morali brže bolje pobrati i od propasti spasiti ono, što je ipak došlo do ruku. Berba će ove godine biti i kvalitativno i kvantitativno vrlo loša. Većim dielom da u vinogradima nema baš ništa; mjestimice, da će vinogradi dati tek desetinu normalne berbe, a uz to će još i prirod biti loše kakvoće. I u boljim predjelima tek da je dvadesetorici po prilici vinogradara od stotinu pošlo za rukom očuvati vinograde bar donekle od svih nedaća, a i takovi osobito revni vinogradari da ne će dobiti ni polovice berbe spram lanijske." Glavni izvještaji o stanju usjeva i gospodarskim prilikama u obće. godina 1910. izvještaj IX. str. 47. "Nije niti nikakovo čudo, što je berba u jeseni 1903. godine uobće bila vrlo slaba, jer ne samo da je usljed silne zime u mjesecu siječnju prošle godine hiljadu trsnih cijepova sasma uginulo, već je snieg i velika smrzavica u mjesecu travnju 1903., kakova se na svu sreću ni najstariji ljudi u tome mjesecu ne sjećaju, i ono malo trsnih mladica, što ih radi neobično topla vremena u trećoj dekadi mjeseca ožujka prošle godine trsovi potjerali, sasma uništila." IVŽ. 1903. str. 164. "A bilo bi prošle godine u području županije varaždinske i mnogo više vina urodilo, da nisu dne 9. travnja 1905. mnogi vinogradi jako pozebli, i da nije u nekim ktorima krupna tuća mnogo štete u vinogradima prčinila i da nije peronospora iste godine vinograde veoma žestoko zadesila." IVŽ 1905. str. 191. "Za kišarenja rano je grožđe pucalo i trulo, te su ga mnogi već do konca rujna posve pobrali dakako na uštrb kvalitete mošta. I peronospora naglo se rasplodila za kišarenja te poharala list onima, koji su za suše, ne videći ni traga peronospori, propustili galičenje. IVŽ 1908. str. 121. "U proljeću bili su vinogradi liepo pokazivali i ocvali, pokazalo se mnogo grožđa koje se bilo već prilično razvilo no tada nastale neprestane kiše i vlažno vrijeme jako je pogodovalo razvijanju peronospore i dr. i pak ne samo da je ova zahvatila list i mlade stabljike već je napala i grožđe usljed čega je prirod u toj godini većim dielom upravu polovičan bio. Prema tome nije većina vinogradara niti održavale berbe, a onaj koji je brao, brao je jako malo." IVŽ: 1910. str.

hektolitara mošta. Radi izbjegavanja takvih velikih oscilacija proizvodnju šire i vina prikazujemo u godišnjim prosjecima pa je tako proizvodnja šire u razdoblju od 1897.-1900. iznosila 15.500 hektolitara, u razdoblju od 1901.-1904. 70.000 hektolitara, u razdoblju od 1905.-1908. 100.000 hektolitara, a u razdoblju od 1909.-1912. 112.000 hektolitara godišnje.

Ovakva proizvodnja mošta predstavljala je oko 15 % prosječne godišnje proizvodnje u Hrvatskoj i Slavoniji, a kako je otprilike u istom omjeru sudjelovanje vinogradskih površina Varaždinske županije u ukupnim površinama pod vinogradima u Hrvatskoj i Slavoniji, to proizlazi da vinogradska proizvodnja ove županije nije značajnije odstupala od vinogradske proizvodnje u ostalim županijama Hrvatske i Slavonije. Prosječni prinosi mošta po jutru iznosili su u razdoblju od 1897.-1900. 4.0 hl, od 1901.-1904. 10.5 hl, od 1905.-1908. 11.97 hl i u razdoblju od 1909.-1912. 11.5 hl. što je činilo za oko 10-15 % veći prinos nego što je to bilo u ostalim područjima Hrvatske i Slavonije.

Kao što smo spomenuli, regeneracija vinograda odvijala se sporo, ali ipak je obnovljen dio uništenih vinograda dok preostali dio nije više bilo interesantno obnavljati, i to iz 2 razloga:

1. Primjena zaštitnih mjera (galica, sumpor i sl.) bez obzira na sporo prihvaćanje i nedosljednosti u primjeni, kao i razne vremenske neprilike, ipak je uzrokovala tendenciju stalnog rasta prinosa, što je i vidljivo iz prije navedenih prosječnih prinosa mošta u razdoblju od 1897.-1912. godine, pa su tako smanjene površine izbacivale veću količinu mošta nego znatno veće površine koje su bile prije najezde filoksera, a što se odražavalo u padu cijena mošta i pitanja rentabilnosti daljnje proizvodnje.¹⁴
2. Vinske klauzule (aneks trgovinskom ugovoru između Austrougarske i Italije iz godine 1891.) kojom je omogućeno da se na tržište Austrije, Ugarske i Češke plasiraju znatne količine talijanskog vina, s obzirom da je Italija već izvršila regeneraciju vinograda zahvaćenih filokserom. Uz tako omogućen uvoz talijanskog vina, jačanje vinogradarstva u ostalim dijelovima Monarhije te pad potrošnje,

145.

¹⁴"Dok se prvo od regeneriranih vinograda dobiveno vino prije kakvih 10 godina moglo prodati po 30 novčića litar, dobije se litar dobrog vina po 30 fil. (a što je 100 % manji iznos - opaska M.R.) Uslijed toga već od godine 1901. izuzev godinu 1904. rigolanje vinograda očevidno zapinje i može se izvjestno kazati da u području županije varaždinske ne će više nikada biti 19.035 jutara vinograda, jer bi na toj velikoj ploštini od preko 19 hiljada jutara poraslo toliko vina da bi ga vinogradari morali tako jeftino prodavati, da se utrkom troškovi oko obrađivanja vinograda nikako ne bi naplatili." IVŽ 1904. str. 191. "... već sada godišnje više urodi vina nego prije filokserne zaraze!! Budu li jednom svi već dosada američkom lozom zasađeni vinogradi redovito rodili, biti će u vinorodnoj županiji varaždinskoj bez dvojbe hiperprodukcija vina!" IVŽ 1905. str. 188.

jasno da vino više nije moglo biti jako atraktivan proizvod,¹⁵ tim više što je izvoz izvan granica Monarhije bio otežan jer su ostale zemlje počele uvoditi carinska ograničenja.¹⁶

Takav razvoj događaja doveo je do toga da se vinogradarstvo Hrvatske i Slavonije, a time i Varaždinske županije svelo, u one realne okvire u kojima je moglo geografski opstati bez obzira što je dugo vremena postojala fama o Hrvatskoj i Slavoniji kao izrazitim vinogradarskim zemljama. Onog trenutka kad se susrelo s konkurencijom na tržištu i bilo prisiljeno voditi računa o svim elementima tržišnog gospodarstva (troškovi proizvodnje, kvaliteta proizvoda, carinska i druga ograničenja, konkurencija i sl.) vinogradarstvo Hrvatske i Slavonije dobilo je ono mjesto u strukturi narodnog gospodarstva koje mu je objektivno pripadalo s obzirom na njegove mogućnosti, a što je istovremeno dovelo do raskidanja nacionalno-romantičnih pogleda za ovu granu gospodarstva.

Izuzetno kvalitetno obrađeni podaci o svim bitnim karakteristikama vinogradarstva obrađeni u statistički publikacijama kao i u županijskim izvješćima daju preciznu sliku o prilikama i procesima u ovoj grani proizvodnje. Da ne ponavljamo već prije iznesene konstatacije, možemo samo spomenuti da je početkom 20. stoljeća u Varaždinskoj županiji provedena obnova na američkoj podlozi, da površine pod vinogradima nikad nisu zahvatile prijašnju veličinu te da je djelovanjem procesa u gospodarstvu vinogradarstvo došlo na ono mjesto u strukturi narodnog gospodarstva koje mu je i objektivno pripadalo. Što se dešavalo u Hrvatskoj i Slavoniji, dešavalo se većim ili manjim intenzitetom i u Varaždinskoj županiji kao što je to vidljivo i iz konstatacija iznesenih u prethodnom tekstu.

Literatura

- [1] Bojanić, Kero, Žugaj, Ređep.: "Karakteristike vinogradarske proizvodnje Varaždinske županije krajem 19. stoljeća", Zbornik radova FOI-e Varaždin 5/1981. str. 27-63.
- [2] Glavni izvještaji o stanju usjeva i gospodarskim prilikama u obće za godinu 1900., 1901., 1902., 1903., 1904., 1905., 1906., 1907., 1908., 1909., 1910., 1911. i 1912.

¹⁵Razlog tomu nazadovanju u vinogradarstvu županije varaždinske (radi o tome da je u 1903. godini obnovljeno manje vinograda nego u 1902. godini za 172 jutara - opaska M.R.) imade se tražiti u tome, što je cijena vina posljednjih godina, a osobito u godini 1902. jako pala, te se vinogradari boje, da će cijena vinu, ne bude li uvoz inozemnoga, naročito talijanskog vina primjerenim povišenjem carine spriječen, tako pasti, da se veliki troškovi oko obrađivanja vinograda neće naplaćivati." IVŽ 1903. str. 164.

¹⁶Obnova se vinograda vršila u znaku daljnjeg pada cijena vina i sve jače konkurencije na austrougarskom tržištu. Stoga nikad nije uspjelo obnoviti vinogradarstvo na onu veličinu koju je imalo za svog maksimuma 80-tih godina." Stipetić, V.: "Kretanje i tendencije u razvitku poljoprivredne proizvodnje na području NR Hrvatske", Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, knjiga 8, JAZU, Zagreb, 1958, str. 70

- [3] Izvješće upravnog odbora i kr. podžupana županije Varaždinske za vrijeme od 1. siečnja do 31. prosinca. Za godinu 1897., 1898, 1899., 1900., 1901., 1902., 1903., 1904., 1905., 1906., 1907., 1908., 1909., 1910., 1911. i 1912.
- [4] Statistički godišnjak Kraljevine Hrvatske i Slavonije, 1905., Publikacije Kraljevskog statističkog ureda LIX, Zagreb, 1913.
- [5] Statistički godišnjak Kraljevine Hrvatske i Slavonije II 1906/1910. Publikacije Kraljevskog statističkog ureda LXXII, Zagreb, 1917.
- [6] Stipetić, V.: "Kretanje i tendencija u razvitku poljoprivredne proizvodnje na području NR Hrvatske", JAZU, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, knjiga 7, Zagreb 1959.
- [7] Stojavljević, B.: "Gornjaci", Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, JAZU, Knjiga 9, Zagreb 1959.
- [8] Vežić, M.: "Urbar Hrvatsko-slavonski", Zagreb, 1882.

Primljeno: 1993-06-10

Redep M. Wine-growing in the County of Varaždin at the beginning of the 20th century

SUMMARY

This work deals with the problems which appeared in the County of Varaždin at the beginning of the XX century. At the end of the XIX century the vineyards were completely destroyed because of the appearance of phyloxera. It was the reason for the reparation of the vineyards on the base of the american vine, at the beginning of the XX ct. This process was very slow. In the first decade of the XX ct. it stopped in about a half of surfaces before the invasion of phyloxera. The decreasing of wine prices, "The stipulation of wine", as well as the lessening of the consumption together with the hard conditons of export resulted in the lessening of interest for the vineyards planting. All that was reflected in the fact that so large surfaces of land were never again covered with vineyards as in the time of prosperity during the 80 ties of the XIX ct. The statistical publications with lots of facts as well as the annual reports from the County of Varaždin, make possible to see all the important characteristics for the branches of the national economics, and to observe its role and importance for the economics of the County of Varaždin.